

Pest és Buda visszavívása 1686-ban

(Károlyi Árpád: Pest és Buda visszavívása 1686-ban.)

A roham rövid, de véres volt.

A rőzselépcsőkről az esztergomi bástya gerendaboltjára hágtott középső rohamoszlopnak csak egy-két lépést kellett tennie, hogy a bástyán vert török cölöpsort elérhesse. A gránátosok bevetették gránátjaikat, nyomukba jöttek a fűrge hajduk magyar tisztjeik, így a többi közt eörményesi Fiáth János vezetése alatt s egy csomó bátor önkéntes, hogy a félig ledöntött cölöpkerítésen egy merész ugrással bent teremjenek; de a janicsárok irtózatossortúze megállította a vakmerőket. Egy pillanat alatt ide futott össze a törökség színe-java s mire a lövés füstje eloszlott, megvilant az 5—6. sor cölöp tetején az egymást biztató janicsárok suhogó szablyája. Oly emberfeletti elszántsággal védte e kényes pontot a törökség, hogy a gránátosok, a hajduk és az önkéntesek nagyobb része elhullott csapásaik alatt s a rohamoszlop hősz vezére, báró d'Asti Mihály alezredes is két golyótól s több lándzsadöféstől találva, összerogyott. Azon mértékben, amint a rohamoszlop hátulsó része előnyomult, futott össze a török is a veszedelmes vonal mögé, hol maga a vén, ezüstszakállu parancsnok, a hősz Abdurramán, szóval és példával biztatta elszántan küzdő katonáit. De új nép lépett a kidőlt helyére és fölhangzott vértesei, dragonyosai élén a derék Pálffy Ferenc, fölküzdötték magukat a bakává lett magyar huszárok, följutott az árok töltött részén a baloldali rohamoszlop is és a küzdelem újult erővel vette kezdetét. Már Pálffy Ferenc is két sebet kapott; már-már elesett hőszök hullái képeztek újabb választófalat a küzdő felek között, midőn a jobboldali rohamoszlopnak sikerült a kőgránátzápor dacára az új rés magasságáig jutni.

A küzdelem most új állomáshoz érkezett.

A jobboldali rohamoszlop a védő törököt oldalba fogta s Abdurramán kénytelen volt a harmadik fal romjai mögött készült elsáncolás védelmére szorítkozni és a jobboldalit a három rohamoszlop egyesült erejének átengedni. A sűrű, de mégis aránylag gyenge tüzelés nem akadályozhatta most már a támadókat, hogy a legbelső falrészlet mögött emelt cölöpzeten keresztül ne ugorjanak és ott sorrendbe ne álljanak, hogy azután a szemközt álló s a brandenburgiak rohamoszlopa által már-már baloldalán szorongatott janicsárok tömege ellen rohamot ne intézzenek. De erre nem lett szükség. A janicsárok csak egy sortűzet adtak a zárt rendben, ércfal gyanánt közeledő kereszténységre s azután gyorsan meghátráltak.

A török e gyors mozdulatának oka a brandenburgiak bevonulása volt, amellyel a küzdelem ismét új helyzethez jutott. A brandenburgiaknak az árok nehézségei és a török állhatatos védelme elle-

nére sikerült rövidesen elérniök a cölöpsort s miután néhány elszánt tiszt példájára első soraik, karddal és lándzsákkal a kezükben átvették magukat a cölöpökön, a balfelől amugy is szorongatott török engedett s a brandenburgiak, rohamoszlopuk vezetőjének, a hős Fritzschler ezredesnek halálán elkeseredve, tömegesen nyomultak be a harmadik fal mögé. A török akkor az egyesült császáriak, magyarok, brandenburgiak elől gyorsan meghátrált s a mai Verbőczy-, Fortuna-, Országház- és Uri-utcák végében előre elkészített utcatorlaszok mögé vonult, hogy mellvédjei mögül, meg a körülötte fekvő házak ablakaiból megkezdjen egy kétes kimenetlű, véres és hosszú utcai harcot, míg az éj beáll s az ostromlókat visszavonulásra, a harc beszüntetésére készíti.

Csakhogy ember tervez, Isten végez. Amint a török hátrafordult, a keresztények ércfala egy pillanat alatt felbomlott és a győzelem kéjétől s a bosszu vágyától ittas ostromló csapatok nem parancsszóra, hanem ösztönszerűen ugrottak a hátráló törökre, vele együtt, vegyesen nyomultak a torlaszok mögé s megakadályozták nyílásaiknak a nyársbakokkal való elzárását.

A várbeliek sorsa e pillanatban eldőlt. Azoknak lelkét, akik harmadfél hónap óta a bátorság annyi csodával határos példáját nyújtották, a félelem szállotta meg; az a vasfegyelem, melynek fönntartására elég volt Abdurramánnak egy bűvös tekintete, most, hogy utcák és házak csoportja választá el a védőket egymástól, egy pillanat alatt ezer darabra szakadt: a törökök felbomolva megfutottak. A győzelem bódító italától megrészegült kereszténység utánuk futott.

A fővezér, aki az eseményeket a sarki bástyáról figyelte, e körülmények közt megálljt kiáltott. Souches altábornagynak megparancsolta, hogy az üldözésben nagyon is előrenyomult katonaságot vonja vissza s a rések és cölöpsorok mellé helyezze el; egyidejűleg Croy herceg tábornagynak megbízást adott a vár fontosabb pontjainak a megszállására. Alig állott ki Croy herceg a bécsi kapu előtti kis téren a csapatok élére, már látta, hogy a Zsidó-utcában — a mai Verbőczy-utcában — nagy tömeg török katona nyomul elő, melyet a hőslélkű parancsnok, Abdi basa, gyűjtött egybe, hogy még egyszer, utoljára szembeszálljon a győzőkkel. Croy tehát ez ellen a tömeg ellen indult s egyidejűleg rajokat bocsátott az Iskola-téren bal- és jobbfelől, meg hátulról nyíló utcákba is, hogy ekként a basát teljesen körülkerítse. A törökök ezt a mozdulatot észrevették és futásnak eredtek. Csak egy kis csapat maradt az Iskola-téren, méltó a világ legnagyobb festői ecsetjére. A leghivebb, a legkitartóbb török tiszt, annyi dicsőség és annyi szenvedés osztályosai, térdeltek ott egy galambösz férfi körül, görcsösen kapaszkodva megrongyolódott kaftános foszlányaiba. Az egyik térdét ölelte át az aggastyánnak, a másik lábafejéhez tette vérző homlokát, a harmadik lecsüngő bal karját fogta

körül összekulcsolt kézzel. A véres, löportól füstös arcu, marccona hadfiak rimánkodva kérték, könyörögtek az élő szoborhoz: jöj-jön velük, meneküljön, mentse meg drága életét a romok közül, hisz Konstantinápoly és Jeruzsálem kulcsa, a megalázott Buda, örökre veszve van! De az ősz ember tagadólag intett:

„Ha nem tudom megvédeni ezt a reám bizott várat, haljak én meg itt!”

Mellét verő szakállára lepergő könnyecseppjeivel összefolyt piros vére, kirántá magát az esdeklők kicsiny köréből, megsuhintá feje fölött azt a győzelemhez szokott szélesvégű görbe kardot s kitárt mellette rohant a rájövő ellenségre. S midőn a vesztett csata ez elbusult istene összerogyott a diadalittas keresztny fegyverek halált osztó csapásai alatt, a lehunyó nap martirkoszorút font utolsó sugaraiból az eleső Abdurramán feje köré s aztán elkábulva a nagyszerű jelenet látásától, a Jánoshegy mögé bukott...

Ismerettár

Előzmények. A XVII. század közepén hazánk elérkezett erkölcsi, anyagi és számbeli mélypontjához, amelyhez foghatót egész történelmünk folyamán hiába keresnénk. A felkelések és kuruc mozgalmak, amelyek majdnem mindig magyar földön játszódtak le, — csaknem teljesen kiélték a még magyarnak maradt területeket. Az ország középső — legtermékenyebb része már régen pusztává lett a török hosszú és minden kulturát megsemmisítő uralma alatt. A magyarság megtizedelve nemcsak a török, tatár, császári zsoldosok kiméretlen átvonulásainak, zsarolásainak és sarcolásainak esett áldozatul, hanem a kuruc-labanc hadak is őt irtották, fosztogatták. Jellemző e század anyagi állapotaira, hogy 1685-ben a felvidéken több mint 3000 ember halt éhen, mások pedig, akik életben maradtak, nem egyszer emberi hullákat faltak fel csillapíthatatlan éhségükben.

A lakosság száma is ijesztően megfogyatkozott. A Hunyadi Mátyás halála idején lévő mintegy 5 milliónyi lakosságból alig volt 2 millió, az is négy országrészben tengette életét: a török uralom alatti részeken, Erdélyben, Thököly országrészében: a Felvidéken és — a magyar királyság területén. Legsomorubb azonban az volt, hogy ekkora pusztulás láttára sem akadt senki, aki mellénk állt volna. Lipót császár és király jóakaratu és vallásos ember volt, de nevelése és környezete teljesen lehetetlenné tették, hogy fokozottabb figyelemben részesítette volna a magyarságot, amely ezeitben csak terhet jelentett birodalma többi részeire. Ez magyarázza meg azt, hogy mindenáron békét akart a törökkel. Hiszen csaknem teljesen üres kincstára, megvesztegetett miniszterei miatt úgy sem gondolhatott volna a török elleni harcra, vagy éppen annak hazánkból való kiűzésére.

A kezén lévő tiz felvidéki vármegye megvédése s a végvárak fenntartása aránytalanul sokba került. Tanácsosai — így első sorban Kollonics érsek — nem is szüntek meg befolyásukat latba vetni a császárra, hogy Magyarországnak megmaradt kis töredékét olvassza be birodalmába. Lipót azonban hallani sem akart erről s rendületlenül kitartott a magyar királyság területének fenntartása mellett.

Pedig éppen elég baja volt birodalmának fenntartásában. Nyugati szomszédja, a harmincéves háborút követő westfaliai békében szinte európai hegemoniára szert tevő francia királyság nem nyugodott s mindenáron a Habsburgok hatalmának megtörésén fáradozott. A „napkirály“, XIV. Lajos, aki ezidőben Franciaország trónján ült, egész diplomáciai ügyességét és ravaszságát felhasználta, hogy a császár háta mögötti Lengyelországot és annak uralkodóját, Sobiesky III. Jánost érdekkörébe vonja Lipót elleni akciójában. A szintén üres kincstárral rendelkező lengyel uralkodó hamar kapható volt — busás francia aranyak ellenében — a szövetségre. Lipót felismerve a veszedelmet, kiaknázatlanul hagyta a véletlenül nagy sikerűvé lett szentgotthárdi diadalt s a vasvári békében olyan engedékenységet gyakorolt a levertt törökkel szemben, ami méltán megbotránkozást keltett Nyugaton. E béke ugyan nemsokára bajt hoz reá a Thököly-féle felkelésben, amit csak nagyobb engedmények árán tud leszerelni úgy-ahogy. Alig csillapulnak le azonban Thököly Imre felkelésének hullámai, máris hire járt, hogy az új török szultánok — Köprüli Mohamed és fia, Köpdülizádé Ahmed nagyvezir alatt megerősödött török hatalom most már véglegesen meg akarja hódítani Magyarországot. A kurucok, akik az utóbbi időben már ugyis elpártoltak a „kuruckirálytól“, látva annak kielégíthetetlen étvágját, most a haza elleni bűnnek tartották volna a török uralom újabb terjeszkedésének segítését. Így hát felajánlották szolgálataikat Lipót királynak.

Ilyen teljesen reménytelen állapotok voltak hazánkban a török uralom alóli felszabadulás előtt. Egy, csak egyetlen államfő volt egész Európában, aki szíven viselte Magyarország sorsát s mindent megtett annak felszabadításáért: az akkori római pápa: XI. Ince.

XI. Ince (családi nevén *Odescalchi* Benedek) nagytekintélyű — a gazdag olasz bankár Odescalchi-családból — származott. Előbb katona lett, majd az egyházi pályára lépett, ahol gyorsan haladt előre. Már 31 éves korában biborossá nevezték ki, majd mint ferrarai követ és novarai püspök tett nagy szolgálatokat a pápaságnak. Már ezidőben feltűnt a szegények iránti szeretetével és gondoskodásával, úgy, hogy anconai helytartó korában már csak mint a „szegények atyját“ nevezik mindenfelé. Amikor pápa lett (1676—1689), elhatározta, hogy egész életét a pogány töröknek

Európából való kiűzésére szánja. Mint bankárcsalád gyermeke, kiválóan értett a pénzügyi dolgokhoz s trónra lépve, azonnal hozzáfogott az egyházi állam pénzügyeinek rendezéséhez. A legszigorubb takarékossgot vezette be az egész vonalon, több felesleges hivatalt megszüntetett, korlátozta a fényűzést, fellendítette a földmívelést, ipart és kereskedelmet. A zsidók uzsorájának letörésére állami zálogházat alapított. De nem elégedett meg az egyházi állam jövedelmeivel, a török elleni harc céljaira áldozta fel a katolikus országok egyházi adóit és a szerzetes rendek vagyonának egyrészét is. Hét esztendei szakadatlan diplomáciai munkával sikerült elérnie Magyarország felszabadítását a török uralom alól.

Az a kérdés, milyen *eszközökkel* volt képes ennek a feladatnak megoldására, ha azt meg a tulajdonképeni uralkodója, Lipót sem tartotta lehetségesnek az adott körülmények között? Az ima és erélyes buzdításon kívül két fontos eszközzel érte el céljainak megvalósítását: kitűnő diplomácia előkészítésével és hatalmas anyagi áldozataival.

Hatalmas *diplomáciai munkája* a következő volt. Jól látta azt, hogy a korrupció közepében élő *Lipót* császár teljesen tehetetlen diplomáciai tekintetben. Azért maga veszi kezébe ennek intézését. A legelső sikere az, hogy Lipótot ráveszi merev békepolitikájának elhagyására a törökkel szemben, különösen azért, hogy *Kara Musztafa* — az időközben nagyvezir — támadó hadjáratával (1683) megszegte a *vasvári békét*. Nem kisebb jelentőségű volt azon sikere, hogy rábirta XIV. *Lajos* francia királyt a semlegeségre Lipóttal szemben s tőle 20 évi fegyverszünetet csikart ki e célra. Harmadik nagy diplomáciai sikere az volt, hogy rávette a pénzéhes *Sobiesky János* lengyel királyt francia barátságának feladására, ami 90 ezer tallérjába került a pápának. De hogy a lengyel király keletről is biztosítva legyen a török elleni hadjárat idejére, annak biztonságáról is gondoskodott s létrehozta a *lengyel-orsz meg nem támadási szerződést*, szintén hatalmas anyagi támogatás fejében. Sokkal nagyobb feladatot jelentett azonban a *német fejedelmek támogatásának megnyerése*, mivel ezek legnagyobb része franciapárti volt. Így nyeri meg kiváló diplomáciai munkával Lipót támogatására a bajor, lotharingiai s brandenburgi választókat, ez utóbbiak egymaguk 8000 fegyverest küldtek Lipót segítségére. *Spanyolországot* — mivel az a hadjáratban közvetlenül részt nem vehetett — hatalmas egyházi adókkal sújtotta s e jövedelmeket mind a hadjárat céljaira fordította. De ennél is tovább ment s létrehozta Velence és Spanyolország között a békét, így *Velence* is részt vehetett a török elleni hadjáratokban. De megmozgat mindent a hadjárat sikerének biztosítására. Jellemző e munkájára, hogy a „semlegességet“ fogadó francia király udvarából is számos francia főúr csatlakozott a felszabadító hadjáratban résztvevőkhöz. Táborba szólította a *svédeket*, sőt még a

perzsa sah-hal sem feledkezik meg szövetséget kötni azon célból, hogy keletről támadja meg a török birodalmat. Diplomáciai előkészítő munkájának megkoronázása az u. n. „*Szent Liga*“ volt, amelyben az ő protektorátusa alatt Lipót császár, Sobiesky János és Velence szövettek egy koncentrikus támadásra a török kiűzése céljából. Ezt a hatalmas diplomáciai működést akkor Európa egyetlen nagyhatalma sem tudta volna elvégezni s hozzá még ilyen sikerrel, ezt meg kell állapítanunk.

De nem kisebb jelentőségű volt XI. Incze pápa anyagi támogatása sem. Tudjuk, hogy a felszabadító hadjárat 80 százalékát ő teremtetten elő. Erre a célra fordította az Odescalchi-vagyon jövedelmeit, az egyházi adókat. Ezért tiltja meg az ünnepélyek tartását s követeli meg egyházi államában a legnagyobb takarékossgát, amit saját magára és közvetlen környezetére is szigorúan alkalmazott. S amíg minden jövedelmét a felszabadító hadjáratra fordítja, maga a legnagyobb szegénységben élt. De mindezekon kívül is támogatta a hadjárat sikerét. Pápa legátusaival (Buonvisi) maga készítette el a hadjárat haditervét, ő állíttatja fel az egész világon elsőnek a katonai kórházat, amely 12.000 katona befogadására volt alkalmas. Amikor Buda várának ostromát hírül vette, 2 héten át virrasztott s a felszabadítás napján — szeptember 2-án — konzisztóriumot hívott egybe, amelyen — talán éppen azon órában, amikor a felszabadítók meghágták Buda falait, kijelentette az összegyűlteket előtt, hogy ezórában nagyfontosságú dolgok történnek, amelyek örömére válnak a keresztény világnak. Buda elfoglalásának örömnapiját, szeptember 2-át, szent István magyar király tiszteletére az egész katolikus világra kötelező egyházi ünneppé tette. Egyike volt az újabb kor legnagyobb és életszentességben is legkiválóbb pápáinak. Hazánk mindenestire egyik legnagyobb jöltevőjét tiszteli benne.

Bécs ostroma és felszabadítása. Lipót király még egyre a török béke meghosszabbításán fáradozott, amikor 1683-ban az új török nagyvezír, Kara Musztafa megindította hadait, hogy miután 1681-ben az orosz háborút befejezte, Lipót ellen forduljon. A nagyvezír — aki még abban a hitben élt, hogy Thököly segítségével végre az egész Magyarországot megszerezheti, sürgősen támadásba kezdett. A török sereg közeledtére (1683) a XIV. Lajos által országától megfosztott Lotharingiai Károly herceg alatt a császári sereg Pozsonytól délre kezdett gyülekezni, vele voltak Esterházy Pál nádor magyarjai is. Mikor azonban a török már Győr alatt járt, nyilvánvaló lett, hogy Bécs ellen indul s azt akarja megvívni. Lotharingiai Károly tehát elvonult seregével s úgy Bécsre, mint hazánkat is sorsára hagyta egyenlőre. A császári főváros 1683 közepétől kezdve gróf Starhemberg Rüdger parancsnoksága alatt hősiesséssel védelmezte magát, míg végre megjelentek Lotharingiai Károly felmentő seregei, mintegy 70.000 ember, köztük Sobieski személyes vezetésével 15.000 lengyel. A felmentő sereg szeptember 12-én áradatként söpörte el az elbizakodott nagy-

vezir seregét, aki futtában meg sem állott Nándorfehérvárig.

Bécs felszabadításának hatása Európában. Bécs felszabadításának híre nagy örömet keltett Európaszerte s mintha újból feléledt volna az egyetemes keresztény szolidaritás hatalmas eszméje, amely valaha átfogta egész Európát s amelyről újabban évszázadokon át megfeledkeztek. Most, ebben az új érzelmi szolidaritásban egyszerre szégyenletesnek látják, hogy a török rendetlen hordája minden rend és fegyelem nélkül hogyan garázdálkodik a bécsi síkon s mint hullik szét egyszerre a keresztény sereg első rohamában. Így alakul ki lassan az a közfelfogás, hogy elérkezett végre a török Európából való kiűzésének ideje. E hatalmasan megnyilvánuló közhangulat alól még XIV. Lajos sem tudta magát kivonni, így lépett egységre XI. Ince pápa közbenjárására Lipót császárral a semlegesség ügyében. Azt azonban már nem tudta megakadályozni, hogy még alattvalói, udvaroncai is részt vegyenek a török elleni harcban.

Bécs felmentése elsősorban azonban Lipót császárra volt hatással. Ő, aki mindeddig csak a nyugati égbolt felhőit látta a politikai élet egén a legnagyobb veszedelemnek, most egyszerre a szíve mélyéből csatlakozik a „Szent Ligához“, amelybe a pápa nevében Bunvisi bibornok és Marco barát viszik bele (1654). Most megnyílnak előtte egy távolabbi cél perspektívái s nemcsak Magyarországnak felszabadítását véli elérni, de a balkáni szlávok felszabadítására és a töröknek Ázsiába kergetésére igyekszik. Tudta azonban, hogy erre a roppant feladatra egyedül nem vállalkozhat. A pápa által létesítette „Szent Liga“ mind a három felet kötelezte a török megtámadására, akit így tehát egyszerre három oldalról: a lengyelek Moldva felől, a császár Magyarországon át, Velence pedig a tengeren, a Balkán-félsziget partjain támadott meg. Lipótnak eddig akták intézésében elvesző politikai érzéke most a magyar királyi méltóság tudatában emelkedett fel az egyetemes keresztény szolidaritás régióiba. Pogányverő szent elődei, Szent István és Szent László példáján felbátorodva, Magyarország Nagyasszonyának köszöni meg váratlan diadalait. S valóban, a felszabadító hadjárat első részén (Bécs felszabadításától — Budavár elfoglalásáig) ez az egyetemes keresztény szolidaritás ismerhető fel.

A hadjárat diplomáciai előkészítéséről, annak anyagi támogatásáról már szözlöttünk XI. Ince pápánál, így hozzákezdhetünk a felszabadító hadjárat lefolyásának ismertetéséhez.

A felszabadító hadjárat kezdete. Még Bécs felszabadításának esztendejében Párkánynál éri nagy vereség a törököt, majd Esztergom kerül vissza annyi idő után. Bár ezek nagy győzelmek voltak, a hadvezetésben nagy hibák mutatkoztak, mivel nem volt egységes vezetés s mindenben a haditanács akart vezetőül eljárni. Végre is *Buonvisi* bibornok teremt rendet a kérdésben, amikor a

pápai segélyek további fizetésének megvonásával arra készítette a birodalmi fejedelmeket, hogy belenyugodjanak *Károly herceg* fővezérletében, bár mindegyik megtartotta továbbra is külön seregét.

Lotharingiai Károly komoly, megfontolt, felelősségteljes módon végezte feladatát: nem szívesen kockáztatott, sokat tanácskozott, de azért ha sikert remélt, haladéktalanul kész volt döntő ütközetbe vetni seregét. Erre a kiváló hadvezéri tehetségre pedig soha nem volt nagyobb szükség, mint most, amikor az egyes segítőhadak vezérei szerették lebecsülni a török ellenálló erejét. Sobieski lengyel király nem volt nagy stratégia, különben is Bécs felszabadításánál megsértődött, így sem ő, sem serege nem vettek részt a magyarországi hadjáratokban, hanem ezektől függetlenül harcolt, anélkül azonban, hogy célját — Kamenic várát elfoglalhatta volna.

Károly főherceg az ország felszabadítására indulva három sereget alkotott. Az egyiket Horvátországnak délre, a másikat Felső-Magyarországon Thököly ellen, míg a harmadik, fősereggel maga indult a Duna mellett. Még 1684-ben kezére kerül *Visegrád*, majd Buda alá vonul — bár akarata ellenére, mivel jól tudta, hogy a török itt sokkal erősebb, semhogy ez alkalommal a siker reményével vehetnék fel vele szemben a küzdelmet. A török felmentő sereg valóban *Erd*-nél döntő vereséget mért a keresztényekre, a budai basa pedig megtartotta a várat. E harcokról az elesettek számának nagysága nyújt hű képet. A mintegy 55.000 főnyi keresztény, nagyrészt német, kevesebb magyar seregből a 109 napos, eredménytelen ostromban mintegy 23.000-en estek el.

A következő esztendőben a háború — a haditanács készültsége miatt — csak nyár derekán kezdődhetett el. Károly főherceg elfoglalja *Érsekújvárat*, ugyanekkor a déli sereg az *északi hidat* rombolja szét, míg az északi sereg, Carafa és Caprara vezetésével *Felső-Magyarországot* szállotta meg. Ezzel megnyílt az út Erdélybe is a császári seregek számára.

Buda visszafoglalása. Az 1686-i hadjáratot újabb diplomáciai előkészítés előzte meg, melynek egyik eredménye a brandenburgi választóval kötött egyesség s 7000 kitűnő porosz katona részvétele lett a hadjáratban. A koncentrált támadást magában foglaló haditerv Károly hercegé volt, de kivitelében már nagy akadályokba ütközött. Lipót császár veje, Max Emmanuel és a Badeni örgróf a sereg megosztását követelték. Lipót már hajlandó is lett volna a sereg egységének megbontására, a lelkes *Marco* atya azonban megakadályozta ezt és keresztül vitte a császárnál, hogy Buda ostromát hajtsák végre, Károly főherceg fővezérlete alatt, de a bajor választónak külön parancsnokságával.

A seregek juliustól gyülekeztek. A lotharingiai herceg seregében mintegy 24.000 császári, 7000 brandenburgi, 4000 sváb,

3000 frank katona volt Starhemberg Rüdiger, Caprara Aeneas, Croy Jenő herceg, Souches és Pfalz-Neuburgi herceg, a német lovagrend nagymestere, Dünewald régi lovassági tábornok, gróf Pálffy Károly János, a brandenburgi Schöning altábornagy, a Baden-Durlachi őrgróf és Rabatta gróf főhadbiztos vezetésével.

A bajor választó hadtestében a bajorok Serényi János gróf alatt, összesen 8000 bajor, 4700 zász, 8350 császári katona, összesen 20.500-an voltak.

A magyarságot eleinte a különböző szárnyakra, Erdély ellen, az egri török megfigyelésére küldött hadtestekhez osztották be. Carafa alatt gróf Csáky László, Barkóczy Ferenc, Petneházy Dávid vezették Thököly volt kurucait, akik így kerültek Buda ostromához. Eredetileg Buda ostrománál csak 3000 főnyi magyarság volt az öreg gróf *Esterházy János* főkapitány vezetésével, de később a főkapitányságokból, várakból egyre többen csatlakoztak hozzájuk, akiket egyideig fizetetlenségük és fegyvertelenségük tartott vissza. Így került Buda alá *Koháry Istvánnak*, az egri törököt figyelő hadcsapatából az ifju *Bercsényi Miklós* séllyei kapitány, gróf *Erdődi György* lévai, *Botlyán János* esztergomi huszárkapitány, több *Pálffy*, *Balassa*, *Batthyány*, *Czobor*, úgyhogy végül *Koháry* és *Csáky* összes csapatainak csatlakozásával 15.000 főnyi volt a magyarság száma. Az ostromnál minden német csapat élén 50—100 magyar hajdu küzdött.

Résztvettek az ostromban a már említetteken kívül nagy számmal olasz, spanyol, angol és skót urak, valamint hatvan barcelonai mesterember, akik fogadalmat tettek, hogy a török visszaszorításában fegyveresen működnek közre.

A vár ostroma június végén kezdődött.

Károly herceg június 12-én indult meg Buda felé a Duna jobb, a bajor választó pedig annak balpartján, haladt előre s Pestet megvéve a Margit-szigetnél hidat vert, melyen át maga is a budai partra huzódott. Június 18-án Károly herceg már megszállotta a Budára menő főbb utvonalaikat. A Duna is megélénkült: a naszádok és mindenféle hajók lepték el, amelyek eleséget és másféle készleteket hoztak s a parton kirakodták terhüket. Már 19-én megindultak a harcok. A török ugyanis kirohanást intézett egy nagyobb csapattal a várból s egy szállítmányt akart hatalmába keríteni, azonban minden eredmény nélkül: véres vereséggel volt kénytelen visszatérni a várba. Ugyenezen nap Botlyán János, az esztergomi huszárok vitéz hadnagya, a Fehérvárról Budára igyekvő török lovas csapatok hátába került, azokat két tűz közé szorította s csaknem egy szálíg megsemmisítette őket. Másnap még merészebb tervre határozta magát. Hirét vette, hogy a budai törökök családjukat és kincseiket a Csepel-szigetre küldték, honnan a szomszéd palánkokról menekülőkkal katonaság fedezete mellett vizen akarnak Belgrádba jutni. Botlyán a győri és esztergomi naszádo-

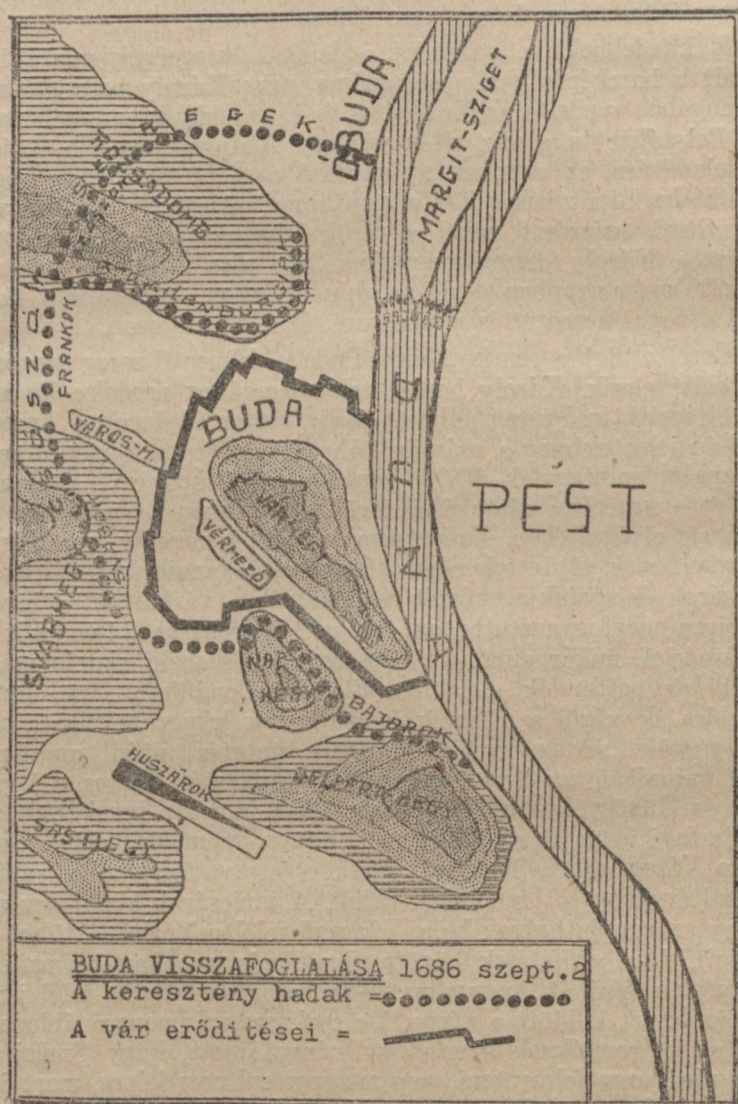
sokkal s huszáraival, akik a part mentén haladtak, éjjel Csepel-szigete felé indult. Mig huszárai a parton levő török csapatot verték szét, a naszádosok és hajduk a szigetre törtek, az ott található török férfiakat levágták s valami 100 nőt, — köztük a budai pasa ifju nejét, — foglyul ejtették s roppant zsákmánnyal tértek vissza.

Az ostromló hadak elhelyezése a vár körül az 1684-iki tapasztalatok alapján történt. Minthogy a nagyszámu lovasságot a vár megvivásánál nem használhatták, Károly herceg mintegy 3500 főnyi kivételével Fejérvár vidékére küldte azt, mivel a felmentő török sereg arról volt várható. Miksa Emánuel bajor választó fejedelem parancsnoksága alatt lévő bajor és szász hadak a Gellérthegyen és a Naphegyen helyezkedtek el a tulajdonképeni vár körül félkörben. Károly herceg serege nagy ív alakban a Várheggyel szemben lévő többi magaslatot szállta meg a Dunáig. Alatta, a Rózsadombtól nyugatra a brandenburgiak foglaltak helyet, míg a svábok a Svábhegyen állottak fel. A magyar hajduk a német csapatok élén állottak mindenhol, míg a magyar huszárságot Pálffy és Bottyán alatt dél felé küldték felderítő szolgálatra a felmentő sereg elé. A várat az öreg Abdurrahman bása védelmezte, 7000 főnyi vitéz és elszánt őrség élén, a természet által nyújtott nagyszerű védelmi lehetőségek és az akkori haditechnika teljes kihasználásával.

Az ostrom egész ereje a Várhegy két végső széle ellen irányult. A bajorok a Gellért-hegy felől a tulajdonképeni Vár, a császáriak a Várhegy északnyugati részén levő város ellen küzdöttek. A Várhegy alján levő külváros, melyet ugyancsak erős fal övezett, a mai Viziváros, rövid harc után, még június 24-én a császáriak kezébe került, akik ott sáncolták el magukat. Június 25-én kezdték meg a fűtőárkok ásását, amelyek a Várhegy erődítéseire fele vezettek. Az ágyuk is napról-napra rongálták a falakat, de azért minden lépésnyi tért nagy áldozattal kellett megvenni a töröktől. Károly herceg már július 5-én megtudta, hogy a török nagyvezír fölmentő sereggel igyekszik Buda alá. Mielőbb döntésre akarta tehát vinni a dolgot s július 13-án este rohamot intézett a Várhegy ellen. A csapatok minden hősiessége sem tudott azonban eredményt elérni. A rohamban mintegy 1200 főnyi tiszt és önkéntes vesztette életét. A bajoroknak néhány nap mulva sikerült ugyan egy fontos erődítményt birtokukba venni s július 22-én a Várban lévő nagy puskaaporos raktár (mintegy 8000 métermázsá löporral) a levegőbe repült, mely alkalommal 1500 török vesztette életét. A harc nagy hévvel folyt mindkét részlől s kézigránátvés, akna, ellenaknák, fedett sáncok mindkét oldalról szerepeltek. Az ostromok földalatti előkészítése napokon át tartott, a császári műszaki katonák azonban rosszabbaknak bizonyultak a törököknél. Tüzes Gábor barát, a híres pirotechnikus, új szerkezetű bombái-

val felgyújtotta a török sánckarócölöpzetének egyrészét, Abdurrahmán basa azonban halálra szántan folytatta az ellenállást.

Az ostromlók július 27-én újabb általános rohamot próbáltak. A támadók esti hat órakor csodálatos elszántsággal vetették ma-

gukat az utjukba eső török védművekre. De a török még elszántabban védekezett s a falakról zsákokban dobálta le a löport, mely meggyulladva rettenetes pusztítást okozott az ostromlók sorai-ban. Az egyik ponton azonban egy magyar csapatnak s a vele küzdő brandenburgiaknak sikerült a vár fokára jutniok. Egy magyar hős,

győri hajdu, már a magyar zászlót is kitűzte a falra, néhány társa a várba is behatolt s több ágyut beszegezett. Bár több külső védőmű a császáriak kezébe került, a roham mégsem érte el tulajdonképeni célját: Buda maga a töröké maradt s 600 magyar és mintegy 5000 német lett a harc áldozata ismét.

E küzdelmekben, valamint a fellépő betegségek miatt igen lepadt a harcra képes gyalogság száma, mire Károly herceg sürgősen magához rendelte az Erdélyben és Eger vidékén működő hadakat. Felszólította a vár vitéz védőjét, Abdurrahman basát is a vár feladására, ez azonban az átadást csak akkor akarta végrehajtani, ha Lipót békét köt a szultánnal. Minthogy ez nem volt teljesíthető, másrészt mivel a török felmentő sereg egyre közelebb jött, Károly herceg augusztus 3-án újra általános rohamot intézett, mely azonban ismét meghiúsult. Egy nyíllövés a fiatal Jenő, savoyai herceget is megsebezte, de nem súlyosan.

Ezzel eltűnt a remény, hogy Buda a felmentő sereg megérkezése előtt esik. Károly herceg tehát magához rendelte lovasságát, biztosította Pestet, táborát pedig erősen elsáncolta. Augusztus 8-án jelentek meg a császári tábor közelében a felmentő sereg előcsapatai, mintegy 8—10.000 janicsár, 5000 spahival. A Szulejmán pasa vezérlete alatt álló török sereg maga sem bizott feladatának elvégzésében. Ezért nem is mertek megütközni Károly herceggel, csak tüntettek ellene, figyelmét akarták lekötni, míg a janicsárok és spahik egyrészt belophatják a várba, hol a hosszú harc igen megfogyasztotta az őrséget. Augusztus 14-én volt az első kísérlet, mikor mintegy 9000 janicsár és spahi akarta magát áttörni az ostromlók gyűrűjén. Eleinte ellenállhatatlanul hatoltak előre, de végül a németek és magyarok lekaszabolták legnagyobb részüket. A nagyvezir többszöri tüntetés után augusztus 20-án hajnalban ismételte meg merész kísérletét. Ekkor a Lipótmező és Hűvösvölgy felől mintegy 1200 janicsár igyekezett az erődítményi övön át a várba jutni. Lopva nyomultak előre s egészen a Városmajorig hatoltak, amikor észrevették őket s valóságos hajtóvadászatot rendeztek rájuk. A janicsárok közül így alig néhány százan juthattak be a Vérmező felől a Várba, a többi ott pusztult el az erődítések között. Szulejmán azonban harmadszor is megtette a próbát. Augusztus 29-én hajnalban Óbuda felől ismét 3000 janicsárt küldött a várba. De csaknem valamennyi áldozatul esett az ostromlóknak s ezzel nyilvánvaló lett, hogy Szulejmán Buda várát sem felmenteni, sem megsegíteni nem képes, mert időközben a vár megvívása is egyre jobban haladt s a falakon széles rések támadtak.

A haditanács végre szeptember 1-re *általános rohamot* rendelt el Buda elfoglalására. Az általános roham azonban csak másnap, szeptember 2-án volt végrehajtható. E napon, amely akkor hétfőre esett, verőfényes őszi időben kellett a kockának el-

dőlnie. Délben még 2000 főnyi svéd sereg érkezett Károly hercegehez, ki a roham előkészületét olyan ügyesen leplezte, hogy a török azt hitte, nem a várat, hanem a nagyvezírt szándékozik megtámadni. Délután 4 óra felé azután megváltozott a tábor képe. A rohamesapatok feltűntek a vár közelében s pontosan 5 órakor felhangzott a támadásra jelt adó hat ágyulövés, mire a roham megkezdődött. Ellenállhatatlan erővel nyomultak előre a hősök, köztük Fiáth János, Ramocsaházy Endre és Petneházy Dávid vezetésével a magyar hajduk.

(Az ostromot *Károlyi Árpád* leírásában külön közöljük.)

Hasztalan védekezett az őrség csodálatraméltó kitartással. A támadók megmázták a falakat s bejutottak a vár azon részeibe, ahol ma a Ferdinánd-laktanya s az államnyomda állanak. Abdurrahman basa a mai Iskola-téren gyűjtötte össze megmaradt janicsárjait s harcolva esett el. A vár a császáriak kezére került, bár a török egyideig a házakból folytatta még az ellenállását.

Közben a bajorok a tulajdonképeni várat vívták, de sokkal hevesebb ellenállással találkoztak, mint a császáriak. Ezek elfoglalva a belső bástyákat, utcai harcban tódultak a mai Disz-tér és a királyi palota felé. E sikerek hallatára a bajorok is előretörték s egy kis csapat a 22 éves Pechmann Márton vezetése alatt végre bejutott a várba. Este hat órakor megszűnt az ellenállás. A megmaradt őrség, az asszonyok és polgári egyének, zsidó kereskedők, akik mindnyájan résztvettek a védelemben, a várpalota egyik udvarába szorultak s ott tették le a fegyvert. A zsidóság egy része templomaikban imádkozott, midőn hirtelen betörték az ajtót s a győzelmes császáriak vágni-ölni kezdték őket. Az utcákon is folyt az öldöklés s Károly herceg az akkori jog szerint, megengedte katonáinak a rohammal megvett város háromnapis zsákmányolását. E zsákmányolás közben több helyen tűz támadt s minthogy senki sem törődött az oltással, másnap reggel Buda lángtengerben állott. A város annyira leégett, hogy Károly herceg szerint egyetlen lakóháza sem maradt épen. Csak Mátyás király híres székesegyháza, a Nagyboldogasszony temploma — mely a török korszakban mecset volt — s néhány raktár nem égett le. Az utcákat mintegy 4000 holttest borította s a tűz dacára a katonák folytatták a zsákmányolást. 6000 török és zsidó, férfi, asszony és gyermek került a katonák kezére.

Mivel a város lángban állt, az ünnepélyes Te Deum szeptember 3-án a bajor választó táborában történt meg. Másnap a herceg megtiltotta a további zsákmányolást, a tüzet eloltatta. Ötödikén Beck báró tábornokot nevezte ki várparancsnokká, a németeken kívül Koháry István alatt 2000 magyart hagyott benne, maga pedig a főszereggel szeptember 6-án megindult Eszék ellen. Sietett, hogy utolérje a nagyvezírt, aki szeptember 2-án közeledett ugyan Budához, de látva, hogy megkésétt, megfordult s a fejevári basát

nevezve ki a budai vilajet helytartójává, maga Eszékre sietett. Olyan gyorsan haladt, hogy Károly herceg nem érhetette utol. Így a császáriak és magyarok október 2-án Szegedet kezdték megvívni, melynek felmentésére Nándorfehérvárból nagyobb török had közeledett. A császáriak egyrésze Veterani tábornok alatt Barkóczy huszáraival a török elé ment s október 20-án Zentánál teljesen megverte. Alighogy a harc végetért, újabb 7000 török érkezett s ismételve hevesen tört a kimerült üldözőkre. Ezek azonban most is győzedelmeskedtek a törökön, mire Veterani és Barkóczy óriási zsákmánnyal tértek vissza Szeged alá, mely október 23-án megadta magát. Ugyanezen időben foglalta el Lajos badeni őrgróf Simontornyát, Pécsét, Siklóst és Kaposvárt. A török ellenállása megtört. Még ez évben Velence is nagy sikereket ért el Morea félszigeten, az 1686-i hadjárat tehát dus eredményeket hozott a keresztény seregek számára.

Véget ért a másfél százados török uralom s amint a nyugati nemzetek legtöbbje kisebb-nagyobb számmal képviselve voltak a budai táborban, éppen úgy Buda megvételének örömhírét az egész Európa viharos lelkesedéssel üdvözölte. Nagyszerű egyházi és világi ünnepélyeket rendeztek Franciaország kivételével mindenütt. Itthon is voltak hálaadó istentiszteletek, megkonduktak a felszabadulást hirdető harangok s a végvárakban örömtüzeket gyújtottak a leirhatatlan öröm kifejezésére. A templomokban pedig felhangzott a *Te Deum laudamus*...

Magyarország hosszú megpróbáltatása véget ért s új élet hajnal derengett a lelkeken... (V L.)

Magyar zászló

Piros, fehér és zöld színben
Lengő magyar zászló,
Többet mesélsz a szívemnek,
Mint sok cifra száz szó.

Soha, soha el nem hagytad
A hős magyar népet,
Melyet annyi balszerencse,
Annyi veszély tépett.

Ott lebegtél vitéz magyar
Seregek élén büszkén
S vezetted a harcosokat,
Mint biztató tűzfény.

Te alattad vívta harcát
Rákóczi, Bem, Klapka,
Küzdelmüket a történet
Írta aranylapra.

Száttördelték szép országunk,
Hej, hogy fáj a szívem,
De te ott lengsz bátoritva
Mi fölöttünk híven.

S addig, míg te vezetsz minket,
Félre gond és bánat!
A régi, nagy Magyarország
Majd újból feltámad!

Feleki Sándor.